

Bryder verdensordenen sammen i 2019?

Både i USA og Storbritannien testes de politiske systemer i disse måneder i magtkampe, der intet fortilfælde har. 2019 kan blive året, hvor vesten derfor slet ikke bemærker at Kina og Rusland cementerer hver deres interessesfære.

Af Clement Kjersgaard

Her er 7 ting, der står klart nu:

7. I 10 år har verdensøkonomiens momentum været drevet af billige penge. Det er slut nu.

Enten er det slemt, eller også er det værre. Mest sandsynligt får vi: En form for hakkende lavvækstperiode. I de 10 år efter finanskrisen har politikerne i stilhed understøttet økonomien ganske massivt. Når renten stiger og gælden tynger, mangler de redskaber. Væksten forbliver svag. Det vil skærpe vælgernes utilfredshed – som om den ikke var voldsom nok i forvejen – og øge den politiske turbulens, herunder om både klima, fordeling og udlændinge.

6. Èt spørgsmål afgør de næste 25 års verdenshistorie – og svaret skal findes i Kina.

Over de seneste par år har Xi Jinping truffet en række beslutninger, der trækker interesse modsætningen mellem Kina og vesten (USA) tydeligt op. I bund og grund er dilemmaet for vesten det, der har ventet siden Mao tog magten i 1948: Skal man møde Kina som en rival eller som en partner? Konkret: Hvor langt vil vesten gå for at stille sig på nabolandenes side, når Kina - som det sker nu - redefinerer spillereglerne i Asien?

Spørgsmålet er ikke, om der kommer uenighed mellem Kina og vesten/resten (det gør der). Spørgsmålet er, hvordan magtforholdet bliver. For 10 år siden opstod der i vesten en bred konsensus om en igangværende magtforskydning mod øst – jf. bl.a. Obama's idé om at USA skulle "dreje mod Asien". Hvordan ser det ud nu? Tag de fem lande i organisationen BRICS. Alle har skuffet: Kina arbejder hårdt på at forny sit økonomiske momentum. Sydafrika og Indien er stadig ikke lykkedes med at realisere deres potentiale. Brasilien har befundet sig i en lang, permanent krise - politisk og økonomisk. Rusland er, bag alle stormagtsdrømme, økonomisk skrøbeligt. Udenfor BRICS har et land som Saudi-Arabien valget mellem reformer og statsbankerot. De nævnte lande har den samme åbenlyse udfordring: At arbejde på alle de kedelige ting, der netop giver de avancerede økonomier deres styrke (uddannelse, infrastruktur, ligestilling etc.).

Det helt store spørgsmål, der afgør de næste årtiers udvikling, lyder sådan: Kan man skabe varig vækst uden demokrati? Kina er forsøget på dét og bliver – takket være sin succes og sin størrelse - afgørende. Under Xi er friheden blevet yderligere reduceret. Hvis det lykkes kineserne, over de kommende 10 år, at oplåse nye niveauer af velstand uden mere demokrati (herunder frihed til at tænke og tale frit) står resten af verdens stater reelt med to alternative samfundsmodeller: Vesten vs. Kina. Men hvis Kina snubler, er situationen en anden.

5. Nationalstaterne har mistet deres magt – men bruger den alligevel

For 10 år siden var der stadig kun ét cirkus i byen – globaliseringen, både dyrket og tæmmet gennem et stadigt mere fintmasket net af internationale regler og organisationer. Da Bush efter 9/11 indledte Afghanistan- og Irakkrigene var det i en verden, hvor kun en lille håndfuld Slyngelstater direkte afslog de spilleregler, der skal følges i det internationale fællesskab. Deres position virkede helt uholdbar: Der var intet alternativ til at være en del af verdensøkonomien, hvor kravet for deltagelse i teorien var accept af menneskerettighederne. Med Fukuyama bevægede verden sig stadig mod 'historiens afslutning'. De seneste 10 år har vi så set en række skred i den modsatte retning: Regeringer i vidt forskellige lande, der tværtimod insisterer på at vælge deres egne, nationale løsninger over de normer, som opstilles af verdenssamfundet (FN, EU, IMF). Spørgsmålet er, om de kan lykkes. Her er eksperimentet – i fri luft og fuld skala: Brexit.

Spørgsmålet er: Er dette en tid, hvor politikerne lover nationale løsninger på de store problemer, mens dele af globaliseringen reelt fortsætter (og accelererer)? "Økonomisk" globalisering under dække af "politisk" afglobalisering? Givetvis.

4. Militære midler er håbløse – og populære

I dagene omkring nytår måtte den britiske indenrigsminister afbryde sin luksuriøse safariferie efter få dage fordi pressen krævede handling overfor migranter, der fra den franske kyst stævner mod den britiske. Med held pressede Daily Telegraph ministeren til resolut handling: En patruljebåd er blevet kaldt hjem fra Middelhavet for at blive sat ind i kanalen. Konklusionen er åbenlys: For briterne starter den store, farlige verden pludselig mellem Dover og Calais. Men så simpel er verden ikke. For samtidig gav forsvarsminister Gavin Williamson et interview, der burde have vakt opsigt verden over: UK vil etablere militærbaser i Asien og det caribiske hav og igen blive en "ægte global aktør". Sådan har man ikke tænkt siden Suezkrisen i 1956. Er det alvor? I London må man vurdere, at det giver indflydelse at vedligeholde både en vis militærkapacitet og en smule uforudsigelighed omkring hvad den skal bruges til. Hvem er egentlig fjenderne? De er nok ikke så vigtige. Det handler nok mest om at sende signaler til venner, allierede, rivaler – alle, der har behov for at købe våben eller invitere et britisk skib ind i udsatte havne, for signalværdiens skyld.

Det er ikke kun London, der vil købslå med sin militære kapacitet. Tænk på Trump, der helt åbenlyst kritiserer sine NATO-allierede for at lade regningen ligge og bruger USA's militære beskyttelse som en jeton i handelsstridigheder. I Ukraine og Syrien har Putin med begrænsede militære midler bidraget til at tegne landkortene om. Nordkorea har, med sit atomprogram, cementeret sin selvstændighed. Ironien er, at denne 'nye' militære tankegang opstår samtidig med det, der ligner et modsatrettet paradigmeskift i USA's store strategi:

3. Trump eller ej: USA's rolle bliver en anden

Trump siger, hvad ingen betydningsfuld amerikansk politiker har sagt siden 1945: Nej tak til USA's særlige globale rolle. USA vandt den Kolde Krig, da Sovjetunionen gik under i misundelse. Men i samme øjeblik Bush ønskede at bruge USA's nye overherredømme til noget, gik det galt: efter Irakinvasionen lignede Bagdad ikke Berlin 1989 men Saigon 1975. Nærmest øjeblikket droppede Bush enhver ambition om at udbrede demokratiet. Da det Arabiske Forår brød ud i 2011 valgte Obama blot at se på. Reelt siger Trump derfor blot højt, hvad amerikanerne tænkte allerede da Irakkrigen i 2004 begyndte at trække ud: Hvad skal det nytte?

2. Globaliseringen er reel men kompleks

Det er fristende, både for tilhængere og modstandere af Trump, at gøre spørgsmålet om vores verdensbillede til en simpel modsætning: Er vi åbne eller lukkede? Indenfor eller udenfor? Står vi alene eller sammen med andre? Præsident Trump inviterer selv til denne modsætning – fx da han i november erklærede: ”Ja, jeg er nationalist”.

Men ved at acceptere denne simple modstilling – hvad både anti-internationalisterne og internationalisterne er tilbøjelige til - gentager man det, der siden 1989 har været svagheden i globaliseringstenen:

Globaliseringen er ikke og var aldrig kun én ting – den var aldrig fri for modsætninger (tværtimod) og den var aldrig ustoppelig. Problemet med ”globaliseringsbegrebet” har i 30 år været, at det forvirrer næsten lige så meget som det forklarer. Det vil for alvor blive tydeligt i de kommende år.

1. Nu bliver spørgsmålet: Kan den nuværende verdensorden fortsætte uden USA?

Der var mere end én grund til at USA spillede så stor en rolle i udviklingen af det internationale system og den globale offentlighed i årtierne efter 1945.

Dels den militære virkelighed: USA overtog Storbritanniens selvforståelse som landet, der holdt verdenshavene åbne og forhindrede små og større despoter i at række ud efter verdensherredømmet. Samtidig så man overalt i verden en ny individualisme og en tillid til markedet, som i vid udstrækning byggede på britisk og amerikansk tankegodt. I 1980'erne blev denne kobling skærpet, da Thatcher og Reagan med nonchalant selvtillid angreb den moderne velfærdsstat som nærmest totalitær. At den globale intellektuelle infrastruktur fortsat er så engelsk-præget vedligeholdes af det faktum, at de to lande har både uforholdsmæssigt mange af verdens bedste universiteter, samt (stort set) hele den globale medie- og underholdningssektor. Man kan spørge: Findes der i dag kunstnere og intellektuelle, der er internationale superstjerner uden at være slået igennem i den anglo-amerikanske sfære? Jeg tror, svaret er nej.

Hvis USA ikke længere udfylder rollen som ”super-allieret”, er risikoen åbenlyst den samme som i 1914, 1933 og 1945: At verden opdeles i mere eller mindre formelle interessesfærer, og ikke kun omkring Kina og Rusland (Mellemøsten ligner for længst et brætspil mellem en stribe regionale magter).

Vil andre aktører end USA have viljen til at imødegå den udvikling? Svaret er bare: Nej.

Den eneste mulighed er et Europa anført af Frankrig og Tyskland, men her er der fire problemer: Dels har man slet ikke kapaciteten. Dels aner man ikke, om man ønsker den: De to lande er usikre på, hvordan de skal håndtere verden (mest akut: Putins Rusland). Dertil kommer, at Macron og Merkel (og enhver, der måtte afløse dem) har andet at tænke på. Det går i disse måneder Macron præcis som det gik Chirac, Sarkozy og Hollande: Franskmændene vil simpelthen ikke acceptere de reformer, de vælger deres præsidenter til at gennemføre. Og i Tyskland? For bare at kunne blive siddende måtte Merkel gå.

Men grundlæggende er sagen, at Tyskland (og EU, stort set) slet ikke ønsker en høj udenrigspolitisk profil. Det er ikke tilfældigt. Særligt de sidste tre årtier har nogle drømt om at EU skulle kunne

udbygges til en ”anden slags” global supermagt. Men sagen er, at EU i bund og grund er modsætningen til dén tanke: EU er skabt som et opgør med den klassiske europæiske magtpolitik - i modsætning til sig selv, som professor Ole Wæver har sagt. Det er derfor, det er så vanskeligt for europæerne at danne et billede af EU-som-verdensaktør. EU har, som Wæver observerer, primært skabt fred og stabilitet gennem sine egne udvidelser, altså ikke i en fornyelse men en fornægtelse af den traditionelle magtpolitik.

Kan nye provokationer fra Putins Rusland tvinge Berlin, Paris og måske London til at danne en skarpere front? Skal det i givet fald være med eller uden Trump’s USA? Det bliver svært. Politikerne i de europæiske hovedstæder har kun én konkret plan: At håbe, de største af dilemmaerne driver over.

Det er ikke så naivt, som det lyder. For det er ikke bare i vesten, at befolkningerne ønsker stabilitet og velstand. Det samme gør borgerne i Kina og Rusland, i Saudi-Arabien og Nordkorea, alle steder, planeten rundt – og det er dette delte ønske, der mere end noget andet har drevet de sidste 40 års verdenshistorie. Det er derfor ikke utænkeligt, at den store globale magtkamp vil udspille sig i slowmotion. Med larmende politisk afglobalisering, lydløs økonomisk globalisering – og med en ny form for magtspil, på to niveauer:

Det synlige niveau. En række af statslederne – Xi, Putin, Trump – vil fra uge til uge udfordre hinanden i en form for døgnåben sæbeopera. Præsident Trumps opgør med Nordkoreas Kim Il-Jung i foråret 2017 var et forvarsel om genren: To mænd, der iscenesætter et forhold med op- og nedture, udkæmpet i en række symbolske provokationer, hvis primære formål er at tilfredsstille hver deres hjemlige opinion. Hvad der defineres som ”sejre” og ”nederlag” er noget, statslederne i vid udstrækning selv bestemmer. Som i Orwell’s ”1984”, hvor jorden er delt mellem imperier, der i fjerne verdensdele udkæmper permanente men sært abstrakte krige.

Det usynlige niveau. Håbefuld påstand: Det vil ikke være muligt for fremtidens stater at gå i konventionel fuld-skala-krig med hinanden. Landene er så gensidigt økonomisk afhængige, at det sætter en form for ramme, indenfor hvilken magtkampen foregår. Under den Kolde Krig blev de to supermagter holdt på plads af frygten for en gensidigt udslettende atomkrig (MAD: ”Mutual Assured Destruction”) – i dag er det forhold økonomisk, men lige så (mere?) reelt. Vil en kinesisk arkitekt og en japansk ingeniør, som arbejder for det samme firma, risikere deres familiers liv i en (ægte) krig om klippeøer eller udlægningen af Nanjing-massakren? Nej. Og jeg tror, man i både Washington og Beijing ved dét.

Dette betyder, at statslederne vil provokere (og måske endda opfinde kontrollérbare måder at ’kæmpe’ på) uden for alvor at risikere deres borgeres velstand.

Men. Intet af dette udelukker, at fx Kina og Rusland opbygger nye interessesfærer, bid for bid, mens de politiske systemer i de vestlige hovedstæder kæmper med en uendelig række dilemmaer, herunder: En dyb uenighed om hvorvidt og hvordan ’demokratiet’ og ’den frie verden’ overhovedet skal forsvares. Der er altså ikke bare tale om, at politikere og vælgere i vesten er distraherede – de er fundamentalt i tvivl om indholdet (og værdien) af den verdensorden, vi har kendt i syv årtier.

Ironien er, at både den økonomiske og den intellektuelle globalisering – herunder: fornemmelsen af, at verden er et samfund, der (på engelsk) fører en global samtale – sagtens kan accelerere, samtidig med at den internationale orden afløses af nye interessesfærer. Her er der også tale om et paradoks,

hvor magtpolitikken bliver hverdag mens den globale samtale – som føres af og for eliten – bliver stadig mere raffineret.

Så kompleks er verden. Det er det, der er årsagen til at vi må opgive tanken om globaliseringen som en ustoppelig damptromle, der udjævner alle forskelle, modsætninger og interessekonflikter på sin vej. Verdenshistorien er ikke afgjort endnu – og dem, der tror det, har tabt på forhånd.

Forfatteren er udgiver af Nyhedsmagasinet RÆSON, som han grundlagde i 2002 (raeson.dk). Siden 2004 studievært for DR, bl.a. på "Debatten" (siden 2010). www.kjersgaard.com